

(SerraV., *Pinós i Mtpl.* 1, 50); *3r. quart S.XIII. Urgio* (SerraV. *ib.*, p.100); *1276: Urgio (Esp.Sagr. XLIV, 297). 2a. 1/2 S.XIII: Urg, Urgio* (Delcor; *Juifs Puigcerdà, Sefarad* 1966, 32ss.); *1280: Petrus de Urgio*, bisbe d'Urgell (SerraV., *o.c.* III, 283); *1297: Gaucerandus de Urgilo*, testimoni en una C.d.p. de St. Llorenç de Morunys (Font Rius, §362); *Fi S. XIII: «hun cavaller de Catalunya, per nom En Ramon d'Urg»* Desclot (ed. Coll, p. 279); *1359: Urg (CoDoACA XII, 89); S.XVII: «d'Urg»* (P. Vila, *l.c.*). Ponsich, *l.c.* hi afegeix encara 4 cites de *Urg* en el *S.XI* i moltes del *XIII*, i d'*Urgio* des de *mj. S. XIII*; del Vilar: *Vilar de Urg, 1308.*

En el *S. XIII* sorgeix un equívoc. Perquè el llinatge dels senyors i vescomtes d'*Urg* esdevenen senyors i barons del poderós castell de Mataplana, entre l'Alt Berguedà i el Ripollès. *1278 Blanca d'Urg* ja atorga una carta d.p. per a *Gomsèn* ('Gombreny') com senyora de Mataplana (Font Rius *C.d.p.*, §332). Des de llavors, i ja una mica abans s'anomenen d'*Urg* (els castellans de Mataplana (cf. SerraV., *P. i Mtpl.* anys 1285-1309). Ramon de *Urg*, senyor de Mataplana, concedeix franqueses a un «barri» (Font, §349) (¿per ventura 'Castellar de N'Hug?'): «Raimon de *Urgio*, nobilis dominus de Mataplana» (Font, *o.c.* §355, i altres actes amb el doble nom *ibid.* pp. 646-649); *1292: Hug de Mataplana* (fill de Ramon d'*Urg*) dona franqueses als pobladors del «castrum nostrum de Castellario --- Castellar --- sive in sagraeria Ste. Marie de *Castellario*» (ib. §355, p. 521); *1297: en dona als habitants de la Pobra de Lillet* per tal que facin una bastida (ib. §361).

Un resultat fou que la gent cortesana de Catalunya, sovint usà llavors el nom *Urg* referint-se al castell de Mataplana i al seu senyor o senyora: així Cerberí de Girona en el *Testament* v. 65 i en la pastorel·la *Près d'un jardí* (90/14.13). Queden així superats els dubtes i hipòtesis errònies, que jo imaginava en nota als dos passatges en la meua edició comentada al poeta pel context: «Carmançó, Martçà, *Urgs*, Rocabertí, Pals», que els posa en un ambient del Nordest, lluny de Cerdanya. I és ja potser el que explica el context en què va en un text transmès d'un judici sacramental sobre el testament del Comte Bernat de Besalú: «Bisaura e Curul e *Urtig*, Regannada, Vacherices, Lucavo [lleg. *Luçano*]» (*MarcaH.* 1030.7). Si la data real d'això fos 1020, però ja se sap que els testaments sacramentals (majorment de senyors poderosos), són sovint antedatats o interpolats i altrament trucats: anant amb Besora, Curull i Lluçà, lliguen bé amb Mataplana, que es troba en la mateixa comarca, uns 18 k. al NO. d'aquests tres castells: admetent que aquest text sigui en realitat del *S.XIII*, o amb el nom interpolat.

Un que deu ser parònim del mateix origen, i verament ben semblant al nostre *Urg*, si bé descabdella da la terminació és *Urges*, pda. munt. en el Flamicell,

pron. *úržes*, te. Pinyana (XIX, 189). De Vall d'*Urgent* (Berguedà), basta el que ja he explicat a l'art. *Orient.*

L'antiga importància d'*Urg* ja lleva l'estranyesa que podria causar la tesi que *Urgell*, té un nom derivat d'*Urg* com diminutiu. El que havia de ser denominació de transcendental abast dins Catalunya, materialment no és més que d i m i n u t i u del nom d'un poble de Cerdanya: diminutiu perquè la mà puixant de la Història i dels destins dels pobles, magnífica sovint, com ací, allò que començaria essent diminuta repetició d'un sinònim de més enllà. Aquest, però, ja hem vist que no era de rang humil: tan poc humil que se n'havia fet la seu del poder en tota la Baga i Centre de Cerdanya, quan encara Puigcerdà no havia estat creat pels nostres reis, i la Llívia romana no s'havia llevat de la ruïna a què l'havien reduïda els invasors germànics d'Hispania. El seu rang restà encara perenne en el llinatge dels seus vescomtes, fentlos de marxapeu a l'adquisició del fortíssim feu dels Mataplana.

L'explicació més simple i convincent del nom *Urgell* és, doncs, com derivat d'un *Urg* previ, repetició del nom de la vila de Cerdanya: tots dos riberans del Segre, l'un a penes 50 k. riu avall de l'altre; nom d'un lloc que en temps remots era menys important que el de riu amunt. I també és versemblant que en sigui una formació diminutiva, creada per evitar confusions entre dos llocs bastant veïns, quan aquest era encara menys important que l'altre: un «dim. toponímic», a la manera de *Gironella, Avinyonet, Caldetes, Uixol* etc. És la tesi que sostinc des de *E.T.C.* I, 89 (cf. 224, 220) i accepta *AlcM*; però que ja venia a ser de P.Pujol (*Consagr. i Dot. de la Cat. d'Urgell*, p. 94, n.1), i ja seria segura sens dubte la del P. Villanueva en el *Discurso Preli.* a la *Crón. de los Condes de Urgel* inclosa en el *Vi.Lit.* de Villan. (vol. X); i aplaudida per MiretS (*BABL* v, 417).

Aquesta connexió etimològica entre *Urg* i *Urgell*, és el que quedarà indiscutible i més ferm en la part històrico-etimològica del present article.

Provant d'anar més enllà, veiem que potser ja hi ha algun testimoni del nom bàsic; si bé aquí comencem a entrar en terreny controvertible. Plini (III, 19) parla d'una ciutat de la Tarraconense, de nom semblant (insegur en el detall, segons els mss.), ell mateix cita uns *Urgitani* (II, 6), que bé podrien ser els habitants d'aquell lloc, i recolzant en la forma del nom, si era *Urgi*, hi hauria bona raó per identificar-lo amb el nostre; sigui un *Urg* antecedent d'*Urgell*, sigui amb *Urg* de Cerdanya (imaginant uns altibaixos en la relativa importància dels dos).

Ara bé aquest nom *Urgi* es repetia *Urg* en el Migjorn hispànic, amb variacions de so i de forma, variacions menors o incertes, i altres de caràcter desinencial. Part de les dades van a refrec de les nostres i